

stærkt forsømte gren af etnologien. Knud Klem beskriver *Den danske kompagnifart* og viser gennem bilag, hvilke muligheder der gemmer sig i arkivernes materiale til belysning heraf.

Fartøjsproblemerne må siges at have fået en bred belysning. Hasslöfs bidrag er allerede nævnt, og hertil kommer Crumlin-Pedersen med en studie i den nordiske plankebåds konstruktive oprindelse, som han har givet titlen: *Skind eller træ?* Det vil sige, at han tager hele den gamle diskussion op til fornyet prøvelse med en frugtbar kritik af tidligere teorier. Som sin egen giver han oprindelsen for den klinkbyggede båd fra den udspændte stammebåd, *espingen*, sådan som den i vor tid kendes bl. a. fra Finland. For traditionen i bådbyggeriet redegør såvel Arne Emil Christensen: *Bådbyggerverktøy og læreprocess* og Nils Nilsson: *Varv och skeppsbyggeri vid en sydsvensk lastageplats*. Som det vil ses, er det overvejende teknologiske betragtninger, mens der siges meget lidt om de sociale forhold.

Skønt fiskeriet er en central del af den maritime etnologi, er det kun repræsenteret i bogen med et 20 sider langt afsnit af Kari Helmer-Hansen, der behandler næringslivet i Utgårdskilen, på øen Hvaler i dette århundrede: *Et utvær i vekst*. Det er en fortrinlig analyse af det lille samfund, men i sammenhængen nok en lidt mager repræsentation for studiet, selv om der i litteraturlisten henvises til Hasslöfs disputats fra 1949 og hans bidrag i *Folkliv* 1943–44 om fiskeredskab og arbejdsdag.

De fleste af bidragene er forsynet med noter og henvisninger, der må være vigtige i et værk af håndbogskarakter. Selv om Hasslöf anfører 118 numre i sin litteraturoversigt, og selv om man føjer andre til fra de øvrige noteapparater, bliver de ingeniørlunde fyldestgørende. Det gælder især fiskerilitteraturen. Hvorfor er Harald Hvarfners bog: *Fiskaren, laget och redskapet* (1964) ikke nævnt, hvorfor ikke Granlunds forskellige bidrag? Hvorfor for den sags skyld ikke Hasslöfs bidrag om fiskeri i *Schwedische Volkskunde*, hvor de svenske bidrag til udforskningen af erhvervet er anført? Man kan ikke uden videre gå ud fra som givet, at benytterne af håndbogen skal kende de nævnte værker. Det samme gælder for øvrigt *Nordisk Kultur XI–XIIA* (1955), hvor både Hasslöf og Granlund har bidraget. Listen kunne uden vanskelighed gøres længere.

Trods de påpegede mangler er bogen imidlertid et vigtigt bidrag til den etnologiske forskning og kan studeres med udbytte også af etnologer af agrar eller anden observans.

Holger Rasmussen

## For sportens skyld

FOR SPORTENS SKYLD. Redigeret af Henning Nielsen. Nationalmuseet 1972. 200 s. 12 kr.

En hel bog med sportshistorie, spændende fra den gamle orient til vore dages brølende, lidenskabsoppiskede kæmpearenaer, det er da noget nyt. Og dog – det er kun nyt for så vidt angår samlingen om emnet.

Dets indhold og såmænd også dets placering i samfundslivet er nogenlunde det samme tiderne igennem. Ca. 520 f. Kr. stillede den græske digter Xenophanes det spørgsmål, om den, der vandt i Zeus' hellige område ved Olympia, virkelig var mere værdig til sine medborgeres beundring, til at blive bispist gratis af det offentlige og til at få pengegave end digteren selv. Det mente han, som spørgsmålet er stillet, naturligvis ikke, og han fremhævede yderligere, at *hans* klogskab måtte være mere værd for bystaten og dens borgere end sejre i femkamp og boksning. Den diskussion mellem ånd og materie, der her blev startet, løber endnu. Den har mange facetter, og mange argumenter fra begge sider er indlysende rigtige. Men det må ikke overses af de »finkulturelle«, at sporten er et så dominerende led i vore dages dagligliv – alene taget efter de mange mennesker, der beskæftiger sig med den – at dens udvikling også må tages ind i historieforskningen til komplettering af i al fald det sidste hundredårs samfundsbillede. Hvordan den endelige placering vil blive, kan ikke afgøres endnu. Den bliver måske mindre betydningsfuld, end en umiddelbar fornemmelse antyder. Men stoffet må med, og man kan passende begynde med lokalhistoriske stikprøver.

Nationalmuseets bog, der er udsendt i anledning af Bredeudstillingen »Sporten« i sommeren 1972, er i sine 13 artikler sammensat under hensyn til udstillingens indhold. Det er den naturligvis blevet noget uensartet af; men anderledes kan det næppe være, når næsten alt skal med. For den, der interesserer sig for emnet, er det ærgerligt, at kun tre forfattere har litteraturhenvisninger. De står pænt bag artiklerne og generer ingen – og de havde været rare at have ved dem alle. Bogen indledes af Marie-Louise Buhl, der skriver om kult og idrætslege i den gamle orient. Her er det interessant at se, at en sport som brydning har været ivrigt dyrket i såvel Ægypten som Mesopotamien. Den eksisterer endnu, men har ikke mange tilhængere. Af en eller anden grund mangler den boksningens publikumsappel. Der er for lidt gladiatorstemning over den, og dens kropsvridninger er uæstetiske. Synspunktet er imidlertid nyt. Endnu for få årtier siden spillede brydning en ret stor rolle i dansk sportsliv. For de gamle samfund havde sporten, der også omfattede skydning og hestekørsel, en nær tilknytning til militæruddannelsen. Dansen derimod, der også i vore dage er en slags sport, hørte til det religiøse liv, og med henvisning til kong David, der »dansede af alle kræfter for Herrens åsyn«, undrer Marie-Louise Buhl sig med rette over, at troende kristne endnu kan forbyde dansens glæder.

»Og hvad der siden er sket, betragter jeg som et tilbageskridt«, sagde filologen J. L. Heiberg en gang på vej ned fra Studenterforeningens talerstol, hvor han havde talt om græsk åndsliv. Den udvikling gennemløb sporten allerede i den græsk-romerske oldtid, som Steffen Trolle antyder det i sin titel til bogens andet afsnit »Fra kultidræt til sportskult i Grækenland og Rom«. Trolle beretter om de forskellige græske lege, de pythiske, de isthmiske, de nemeiske og de olympiske. De sidste var de ældste og holdt sig længst – fra 776 f.Kr. til 393 e.Kr. Bortset fra en musikkonkurrence ved de pythiske var disciplinerne ved legene de samme. Brydning og løb, noget senere også boksning og fribrydning, var præ-

miegivende enkeltdiscipliner. Spydkast, diskoskast og længdespring forekom kun i den fornemme femkamp – sammen med løb og brydning. Endelig forekom også heste- og hestevognsløb. Man kender en del til teknik og regler i den græske idræt. De var – som i dag – for at skaffe den højeste ydelse stærkt specialiserede. Der var derfor nok noget om romernes påstand, at som forberedelse til krigens mangesidede strabadser duede idrætten ikke. Den interesserede heller ikke romerne, selv om man nogle gange forsøgte at starte noget efter græsk mønster. Man dyrkede lidt konditræning i thermerne og lod showarrangører om at lave sport: Væddekørsler og gladiatorampe. De første var fantastisk populære, de sidste var næppe sport, selv om de i høj grad krævede kropslige færdigheder. Af den antikke idræt fortsatte kun væddeløbene ind i middelalderen. Meget andet havde været tilknyttet hedensk ritus, og resten var kompromitteret, fordi det på forskellig måde havde været hægtet på kristenforfølgelserne.

Fra antikken flyttes emnet til Nordens oldtid, og derfra ved man ikke meget om det. Thorkild Ramskou tænker, tror, forestiller sig og har mange vel'er. Når han s. 40 undrer sig over at se digtekunsten mellem Harald Hårderådes færdigheder, var det måske rimeligt at pege på, at den også har været med i de moderne olympiske lege. Der er vist endda vundet medaljer til Danmark i denne disciplin. Bueskydning, ski- og skøjteløb har man konkurreret i; men de har samtidig været vigtige led i dagliglivet. Det samme gælder for mange af de ridderlige idrætter, som Niels-Knud Liebgott skriver om. Af disse udviklede sig dog turneringslegene, der virkelig var sport, for så vidt som de ofte foregik med sløvede og stumpede våben. *Hvis* våbnene var skarpe – og det skete – skulle det aftales, hvor mange gange, der måtte rammes, ligesom også arme og lår var undtagne som træfpunkter.

Som oldtidsidrætten havde været det, var også turneringerne tidsfordriv for overklassen. De laverestillede havde ikke tid. De havde nok at gøre med at opretholde livet. I »Nogle idrætslege i det gamle landsbysamfund« fortæller Ole Højrup om, hvad dansk landboudom kunne beskæftige sig med i de små pauser, dagens arbejde levnede. Det var oftest leg, hvoraf dog nogle havde sportsligt islæt. Med fornøjelige citater fra beretningerne til Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser giver Højrup en fuldstændig instruktion i mange af bondelegene: keglespil (med kast), »spille pind«, »spille trille«, »so i hul« o. a. Flere af dem eksisterer endnu som rene børnelege; men det er morsomt at se, at man forgæves må lede efter den vidunderkugle, der i dag kan samle en verden – fodbolden.

I 19. århundrede kom sporten tilbage som folkelig forlystelse. Ib Varnild skriver om de store brydere Frederik Safft og senere Bech-Olsen, om cykelsporten, der indeholdt et vist selskabeligt moment, om roning, løb og fodsport. Flere af disse discipliner blev dog kun dyrket af borgerskabets ungdom – kaproningsbåde og cykler var dyre. Arbejderne var ikke interesserede, og da de endelig blev det, er det karakteristisk, at de koncentrerede sig om kraftbetonede ting. Arbejderklubberne fra århundredets slutning dyrkede vægtløftning og anden

muskelkrævende atletik. Cyklen kom med lidt senere, da maskinen faldt i pris; men så talte borgerskabet også om øldrikkende søndagscyklister. Først efter århundredskiftet slog boksningen igennem. Dens stilsikre elegance dæmpede interessen for de mægtige bryderkødbjerge.

»Gennem modens præg bliver sportstøj folks tøj, for: sport kræver brugbart tøj, moden kræver smukt tøj, folk kræver smukt og brugbart tøj«, skriver Hanne Frøsig Dalgaard i sit kapitel »Sport-tøj«. Uskønne kan man vel ikke kalde tidligere tiders sportsdragter; men de var ikke altid hensigtsmæssige, især ikke for damer. Kvindens idrætspræstationer fik først nogen betydning, da hun fik mulighed for i lige så lidt tøj som manden at bevæge sig helt frit. Vidste De forresten, at jakkeslidsen stammer direkte fra den fordums ridekjortel, eller at skohælen, der er fra 1600-tallet, blev »opfundet« for at sikre grebet i stigbøjlen? Den har siden været uundværlig i europæeres opfattelse af sko.

Blandt sportspræmierne har medaljen en fremtrædende plads. Både den og enkelte mønter har gennem tiderne også bragt illustrationer af sportsudøvere og -redskaber. Herpå giver Kirsten Bendixen nogle eksempler i »Numismatiske strejflys på sporten«. Helge Larsen skriver om sport hos eskimoerne. Fra dem har vi hentet en disciplin, som en årrække var ret populær her i landet, fordi man havde held med den: kajakroningen. Mærkeligt nok deltager vore grønlandske landsmænd ikke heri. Deres styrke ligger vel mere i teknik end i muskelkraft – fangererhvervet kræver sikkerhed og manøvreer frem for hurtighed. De øvrige eskimoiske sportsgrene har mere præg af leg; men man kender f. eks. også boksning, der dog foregår på den måde, at man slår på hinanden skiftevis uden parader, og den, der til sidst ikke kan holde ud mere, har tabt.

I bogens største kapitel tager John Idorn sig af problemet »Sport og politik«. Det behandles fra antikken til ping-pong diplomatiet i 1971, og sammenhængen har altid været der og altid været udnyttet. Emnet er stort; men Idorn har virkelig været hele vejen rundt og belyser i velvalgte småglimt den farlige forbindelse, som netop ved de sidst afholdte olympiske lege – og det kunne han ikke vide – fik et af sine mest makabre udtryk.

De senere år har set en voksende interesse for visse japanske og kinesiske sportsformer. De adskiller sig fra de kendte europæiske ved i højere grad at kræve kundskaber, f. eks. i anatomi, og ved ikke at kræve så store kraftudfoldelser. I Rolf Gilberts beskrivelse af dem savner man flere tekniske detaljer, der kunne have klargjort virkningen af de forskellige manøvrer inden for den orientalske boksning, jujutsuen, karaten og judoen.

Sport har altid skabt helte, der har været hyldet og dyrket. Henning Nielsen præsenterer nogle af dem i »Heltedyrkelse og sport«. Nogle har klaret sig, efter at – som oftest – alderen havde standset karrieren; men forbavsende mange er det forresten gået ilde. Sporten er nemlig også blevet en økonomisk faktor af rang, og det har knust adskillige af dem, der kun kom med – ganske vist exceptionelle – evner på et meget begrænset område.

Slutkapitlet »Sport og kommerzialisme«, er skrevet af håndboldspillets enfant terrible gennem flere år, lærer Palle Nielsen. Det er skrappe sager, hvor

især dagspressens sportsredaktioner får sig nogle »ordentlige no'en på frakken«. Det er ganske forfriskende, men synes, som det så ofte sker i den slags tilfælde, at være forblevet ganske upåagtet af offentligheden.

Når denne bog er viet en så fyldig omtale, skyldes det, at emnet er ganske uopdyrket herhjemme – og et flere gange udtalt ønske hos anmelderen om, at nogen vil tage det op til seriøs behandling. Udstillingsbogen, der i øvrigt er særdeles velillustreret, er en tour d'horizon til et bestemt formål; men kapitlerne med dansk stof indeholder næsten alle detaljer, som det kunne være spændende at få yderligere belyst – politisk, psykologisk, sociologisk, økonomisk og måske mere. Der er nok at tage fat på.

*Finn H. Lauridsen*

## Belysningens kulturhistorie

CHRISTIAN WAAGEPETERSEN: LYSEKRONER I SKANDINAVIEN FRA GOTIK TIL KLUNKETID. *Kbh. Gyldendal 1969. 50 s. + 82 pl. 57 kr. indb., heftet 49,50 kr.*

Der er noget uendeligt fascinerende ved en lysekrone med levende lys, der spejles og brydes i bevægelige slebne glasprismer og blankt messing. Senbarokkens og rokokkoens festsale, hvor krystalkronernes lysstråler kastedes mangefold tilbage fra væggenes talrige spejle, har været et højdepunkt i interiørkunstens og tillige i belysningens historie. Men belysning, der ikke mindst i lande med lange mørke vinternætter må have været lige så uundværlig som opvarmning, påklædning og ernæring, har kun i ringe grad beskæftiget danske kulturhistorikere. Almindelige belysningsselementer som messingstager og olielamper er først i de senere år blevet nærmere behandlet, og om lysekroner er der så godt som ikke skrevet på dansk. Derfor er der god grund til at gøre opmærksom på Chr. Waagepetersens lille smukke bog med dens rige og gode billedstof.

Lysekronen var selvfølgelig et højerestandsfænomen – den krævede højloftede rum, og vokslys var dyre (de noget billigere tællelys var mindre egnede her, fordi de dryppede). Waagepetersen nævner eksempler på, at man sparsomt nok nøjedes med at tænde et enkelt af lysene – et af mange kulturhistoriske træk rundt i bogen. Hovedformålet med bogen har været (efter en kort og klar redegørelse for lysekronens definition og for de almindelige benævnelser for dens bestanddele) at klarlægge selve genstandens udvikling fra middelalderens hjulkroner af metal og »lysekorset« af træ, der almindeligvis antages for urformen til stammekronen af malm/messing. Messingkronerne omtales nu ofte specielt som kirkekroner, men de var den normale type på slotte og herregårde og i rige borgerhuse til henimod 1700. Waagepetersen anfører flere eksempler på, at messingkroner i vore kirker oprindeligt er profane kroner, der er skænket til kirkerne, vel ofte når de er blevet gammeldags. På den måde er jo adskillige verdslige genstandstyper fra ældre perioder gennem kirkens konservative ved-